

Kayıptan Sonra Doğan Çocuk Olmak: Nitel Bir Araştırma

Being A Child Born After Loss: A Qualitative Research

✉ Fazilet Neslişah Boro¹, ✉ Ersin Uygun¹, ✉ Gül Dikeç²

¹İstanbul Bilgi Üniversitesi, İstanbul

²Fenerbahçe Üniversitesi, İstanbul

ÖZ

Çocuk kaybı insanın deneyimlenebileceği en ağır travmatik deneyimlerden biridir. Çocuk kaybı yaşayan ebeveynler yas süreçleri tamamladıktan sonra veya tamamlamadan dünyaya yeniden bir çocuk getirebilirler. Kaybın ardından dünyaya gelen çocuklar kayıptan sonraki çocuk olarak adlandırılmaktadır. Kayıp gerçeği ve yaşlı ebeveynin tutumları kayıp sonrasında doğan çocuğun kimliğini ve ruhsal durumunu etkilemektedir. Bu çalışmada kayıp sonrasında doğan çocukların yaşam deneyimlerini derinlemesine anlamak üzere nitel araştırma yöntemi kullanıldı. Belirlenen araştırma yöntemi doğrultusunda kayıp sonrasında dünyaya gelen on katılımcı ile yapılandırılmış bireysel görüşme gerçekleştirildi. Araştırmada elde edilen veriler tematik analiz ile incelendi. Tematik analizin sonucunda "kayıp çocuğa dair", "kayıptan sonra doğmanın yaşama etkisi", "kayıp sonrasında doğan çocuk olmak" ve "yas" ana temaları belirlendi. "Kayıp çocuğa dair" ana temasında ölen kardeş ile ilgili bilgiler, eşya ve fotoğraflar, ölüm nedeni ve şeklini öğrenme, kardeş ile ilgili imge ve fanteziler, duygular ve temas ihtiyaçları yer almaktadır. "Kayıptan sonra doğmanın yaşama etkisi" ana teması altında kayıp sonrasında doğmanın bireylerin hem kimlik ve ruhsal gelişimlerine hem de meslek seçimlerine etkisi ve ebeveynlerinin tutumları bulguları. "Kayıp sonrasında doğan çocuk olmak" ana temasında bireylerin günah keçisi, teselli çocuk ya da armağan çocuk ile ilgili ifadeleri yer aldı. Son ana tema olan "yas"ta ise, katılımcılar ebeveynlerinin yası, kendi yasları ve bu yas ile baş etme deneyimleri ile ilgili bilgiler verdiler. Kayıp sonrasında dünyaya gelmek bireylerin kimlik, ruhsal durum ve meslek seçimine etki etmekte; bireyleri olumsuz ebeveyn tutumları ile karşı karşıya bırakabilmektedir. Çocuk kaybı olan ebeveynlerin yas süreçlerinin izlenmesi ve yeni çocuk sahibi olma süreçlerine rehberlik edilmesi önerilebilir.

Anahtar sözcükler: Ölüm, yas, çocuk, nitel çalışma

ABSTRACT

The loss of a child is one of the most traumatic experiences a person can go through. Parents who have suffered the loss of a child may bring another child into the world after or before completing the grieving process. Children born after the loss are referred to as subsequent children. The reality of loss and the attitudes of the bereaved parent affect the identity and mental state of the child born after loss. This study used the qualitative research method to understand the life experiences of children born after loss in depth. In line with the determined research method, semi-structured individual interviews were conducted with ten participants born after loss. The data obtained in the study were analyzed by thematic analysis. As a result of the thematic analysis, the main themes of "about the lost child", "the effect of being born after loss on life", "being a child born after loss", and "grief" were determined. The main theme "about the lost child" included information about the deceased sibling, objects and photographs, the cause and manner of death, images and fantasies about the sibling, emotions, and contact needs. Under the main theme of "the impact of being born after the loss of life", both the identity and psychological development of individuals, the impact on their career choices and their parents' attitudes were found. Under the main theme, "being a child born after loss", participants talked about being a scapegoat, a comforting child, or a gifted child. In the last main theme, "grief", participants gave information about their parents' grief, their grief, and their experiences of coping with this grief. It has been shown that coming into the world after loss affects individuals' identity, mental state, and choice of profession, and they may face negative parental attitudes. It may be recommended to monitor the grief processes of parents with child loss and to guide the planning of new children.

Keywords: Children, grief, death, qualitative study

Giriş

Bireyler nesne kaybı yaşadıklarında, kaybı fantezilerinde yeniden yaratma eğilimi (Ainslie ve Solyom 1986) gösterirler. Ebeveynler ise çocuklarını kaybettiklerinde ve yaslarını çözemediklerinde çocuklarının imgelerini

korumak ve ölen çocuğu zihinsel olarak canlı tutmak üzere çocuk sahibi olabilirler. Ailenin ölen çocuğun anıları, imgeleri ve yaşamını devam ettirmek için yeni bir çocuk dünyaya getirmeleri ikame çocuk fenomeninin temelini oluşturmaktadır (Temizel ve Hocaoglu 2022). "İkame çocuk" kavramı ilk olarak 1964 yılında Cain ve Cain tarafından tanımlanmıştır. Kayıp sonrasında oluşan boşluğu doldurmak veya ölen çocuğun yerine geçirilmek üzere kayıptan oldukça kısa bir süre sonra dünyaya getirilen çocuk "ikame çocuk" olarak adlandırılmıştır (Cain ve Cain 1964). Vamık Volkan (2014) ise psikolojik olarak ölen bir bireyin zihinsel imgesini korumak ve canlı tutmak üzere görevlendirilen çocukları ikame çocuk olarak nitelendirmektedir.

Cain ve Cain (1964) ikame çocukların, yasin hâkim olduğu bir dünyaya geldiklerini; ebeveynlerinin odaklarının geçmişte takılı kaldığını ve ölü bir imgeyi idealize ettiklerini belirtmektedir. Ebeveynler ölen çocuklarının öykülerini devam ettirmek için kayıptan sonra doğan çocuğa aynı adı koyabilir, aynı kıyafetleri giydirebilir, aynı davranışları sergileyebilirler. Bu ebeveynlik kayıp çocukla aile arasında kurulan bağın sürdürülmesine yöneliktir. Çünkü ikame çocuk kayıp ile aile arasındaki bağlantı nesnesidir (Temizel ve Hocaoglu 2022).

Boşluğu doldurmak üzere dünyaya gelmek, gelişimsel bir aksama olarak nitelendirilmektedir. Kayıptan sonraki çocuklar yas ortamında doğmalarının yanı sıra, kendilerine yansıtılan başka bir kimliğin gölgesinde kendi kimliklerini biçimlendirmek durumunda kalabilmektedir (Legg ve Sherick 1976). Bilinçdışı ölen çocuğun yerine konulan çocuktan, ölen çocuğun zihinsel imgesini koruması istenir (Temizel ve Hocaoglu 2022). Ebeveynleri tarafından ölen çocuğun birer kopyasına dönüştürülmeye çalışılan çocuklar bireysellik duygusundan yoksun kalırlar. Bilinçdışı ebeveynlerinin fantezilerini yüklenen bu çocuklar kimlikleri hakkında kafa karışıklığı yaşayabilmektedir (Schwab 2009). Kayıptan sonraki çocukların özellikle ergenlik döneminde ayrılma-bireyleşme sırasında zorlanmalar yaşayacağı ön görülmektedir. (Sabbadini 1988). Özetle araştırmalar kayıptan sonraki çocuk olma durumunun kimlik gelişimi ve ruhsal zorluklar açısından risk altında olduğunu göstermektedir (Vollman 2014, Temizel ve Hocaoglu 2022).

Ebeveynlerin ölen çocuğu unutmaya ve hatırlamamaya yönelik gösterdikleri çaba ve bu kaybı bir başka çocuk ile doldurmaları uzun süreli komplike yas belirtilerine hizmet edebilmektedir. Bu durum kayıp sonrasında doğan çocuğu büyüme sürecinde ihtiyacı olan duygusal bakımı alamama riskine sokmaktadır (Üstündağ-Budak 2015). Vollman (2014) tarafından kayıptan sonraki çocuklar ve ikame dinamikleri üzerine yapılan güncel bir araştırmada, katılımcılardan bir kısmı aileleri tarafından kucaklandıklarını, benimsediklerini ve bazen de ölen kardeşin olumlu ikamesi olarak ödüllendirildiklerini belirtmişlerdir. Doğumlarıyla aileyi yeniden bir araya getirmelerinden ötürü ebeveynleri tarafından lütuf olarak nitelendirilmiş olan bu çocukların aile içerisinde genellikle ayrıcalıklı bir statüsü olduğu görülmüştür. Kayıptan sonra doğmayı zıt şekilde deneyimleyen diğer bir grup katılımcı ise, sürekli ebeveynlerini hayal kırıklığına uğrattıklarına dair hissiyatları ve ölen çocukla kıyaslamaların olduğu olumsuz anıları hatırlamışlardır.

Cain ve Cain'in (1964) ikame çocuk tanımı ardından bu kavramı ele alan sayılı araştırma yapılmıştır. Farklı araştırmacılar tarafından farklı terminolojiler ile tanımlanan bu çocukların hepsi genel bir çerçevede "kayıptan sonraki çocuk" olarak kabul edilmektedirler (Testoni ve ark. 2020). Araştırmalar vaka analizleri (Reid 1992, 2007) ve sınırlı örneklem büyüklükleri ile klinik ortamlarda veya patoloji odağında yapılan çalışmalar ile sınırlıdır. Literatür incelendiğinde ise ülkemizde kayıptan sonra doğan çocukların, bu kaybın yaşamlarına etkisi ya da deneyimlerini belirleyen bir çalışmaya rastlanmamıştır. Çok kültürlü bir yapıyı barındıran ülkemizde bebek ve çocuk ölümleri nedeniyle kayıptan sonra doğan çocukların yetişkin dönemdeki yaşam deneyimlerinin incelenmesi önemlidir. Özellikle kayıptan sonra doğan çocuklar ve ebeveynleri için oluşturulabilecek danışmanlık programları için bu deneyimler yol gösterici olabilir. Bu doğrultuda bu çalışmanın amacı kayıptan sonra doğma deneyiminin bu çocukların yaşamları üzerindeki etkisini incelemektir. Bu çalışmanın ülkemizdeki fenomenlerle ilgili literatürde sınırlı bilgi bulunan "kayıptan sonraki çocuk" olmak konusunda literatüre bilgi sağlayacağı düşünülmektedir.

Yöntem

Kayıp sonrasında doğma deneyiminin birey üzerindeki etkisini derinlemesine incelemeyi hedefleyen bu çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden fenomenolojik desen kullanıldı.

Örneklem ve Uygulama

Çalışmada olasılığa dayanmayan amaçlı örnekleme yöntemlerinden yararlandı. Çalışmaya dahil edilme kriterleri kendi doğumundan önce (kayıpla araya bir kardeş girmemiş olması) bir kardeşi kaybetmiş olmak, ölen kardeşin doğmuş olması (düşük veya kürtaj olmaması), çalışmaya katılmaya gönüllü olmak ve 18 yaşını doldurmak olarak belirlendi. Doğan çocuğun kaybı ile düşük ya da kürtaj sebebi ile gerçekleşen ölümün

ebeveynler üzerinde bıraktığı etkinin farklılık göstermesi (Zeanah 1989) nedeniyle, düşük ya da kürtaj nedeni ile gerçekleşen kardeş kaybı dışlama kriteri olarak belirlendi.

Tablo 1. Yapılandırılmış görüşme soruları

Bu araştırma kapsamında kayıptan sonra dünyaya gelen bireylerin deneyimlerini anlamayı hedefliyorum. Bu amaçla sizin gibi kayıptan sonra dünyaya gelen yetişkin bireyler ile görüşmeler gerçekleştiriyorum. Soruları özgün deneyimlerinizi anlamak üzere soracağım, sorduğum soruların doğru ya da yanlış cevabı bulunmuyor.
1. Giriş
a. Kendinizi biraz tanıtmızı istesem neler söylersiniz? (Yaş, eğitim, yaşadığı yer, medeni durum vb.)
b. Ne işle meşgulsünüz?
c. Bu mesleği seçmenizi neler etkiledi?
d. İş dışında yapmaktan hoşlandığınız aktiviteler, hobileriniz var mıdır? (Yardım odaklı aktivitelere odaklanılır)
2. Aile hayatı/büyüme süreci
a. Ailenizden bahsetmenizi istesem neler gelir aklınıza? (Şimdiki ailesi, geçmişteki aile için bu soru ayrı ayrı sorulur)
b. Nasıl bir evde dünyaya geldiniz? Çocukluğunuz nasıl bir ortamda geçti?
c. Planlanan ve istenen bir hamilelikten mi doğmuşsunuz?
d. Büyüme sürecinizde annenizle olan ilişkinizi nasıl tarif eder misiniz? İlişkiniz şu anda nasıldır?
e. Büyüme sürecinde babanızla olan ilişkinizi nasıl tarif eder misiniz? İlişkiniz şu anda nasıldır?
f. Kardeşiniz/kardeşleriniz var mı? (Ölen kardeşi dahil edip etmemesine dikkati edilir)
g. Kardeş ilişkileriniz nasıldır?
h. Kaybettiğiniz kardeşinizle olan ilişkinizi nasıl tanımlarsınız? (Şimdi ve büyüme süreci ayrı ayrı sorulur)
3. Kardeş kaybına dair bilinenler
a. Ölen kardeşinize dair bildiklerinizi anlatmanızı istesem, aklınıza neler gelir? (Cinsiyet, yaş vb.)
b. Büyüdüğünüz evde ölen kardeşinize ait materyaller bulunur muydu? (Fotoğraf, kıyafet gibi)
c. Kayıptan önce ailenizin nasıl bir hayatı vardı, bu konuda neler bilirsiniz?
d. Kayıptan sonraki süreçte ebeveynlerinizin neler deneyimlediğini bilir misiniz?
e. Ebeveynleriniz bu kayba dair konuşurlar mıydı? Size ölen kardeşinize dair nasıl aktarımlarda bulundular?
f. Bu kaybın nedeni size nasıl aktarıldı?
4. Bu kaybın büyüme sürecindeki etkileri
a. Büyüme sürecinizde anne ve babanızın ebeveynlik tutumları nasıldı? Deneyimlerinizi biraz paylaşabilir misiniz?
b. Bu kaybın size olan yaklaşımlarını etkilediğini düşünür müydünüz?
c. Duygusal olarak ihtiyaç duyduğunuz zamanlarda ebeveynleriniz bu ihtiyaçları nasıl karşıladı?
d. Ebeveynlerinizin davranışları sizin için öngörülebilir miydi?
5. Kayıptan sonra dünyaya gelme deneyimi
a. Kayıptan sonra dünyaya gelmek sizin için ne anlama geliyor?
6. Kayıp hakkındaki düşünceleri
a. Kaybettiğiniz kardeşinize karşı nasıl duygular beslediniz/besliyorsunuz?
b. (kaybedilen çocuğun ismi) kardeşi olmak nasıl bir deneyim? Sizin için nasıl bir anlamı var?
7. Aileden ayrışma ve özerkleşme süreci
a. Ebeveynlerinizle geçmişten bu yana hangi konular hakkında çatışmalar yaşıyorsunuz?
b. (Ayrı bir evde yaşıyor ise): Kendi evinizde yaşamak, ailenizin yanından ayrılmak nasıl bir deneyimdi?
c. Ebeveynleriniz şuanadaki hayatınız üzerinde ne kadar söz sahibidir?
d. Karar verme süreçleri sizin için nasıldır? Karar alırken başkalarına danışma ihtiyacı hissedersiniz mi?
e. Ne yapmak ve nasıl yaşamak istediğinize dair fikirleriniz neler?
8. Kimlik biçimlenmesi
a. Nasıl bir insan olduğunuz ve ne gibi kişilik özellikleriniz olduğuna dair neler söylersiniz?
b. Bu tanım geçmişten bugüne değişiklik gösterdi mi?
c. Bugün olduğunuz yetişkin üzerinde bu kaybın etkileri oldu mu?
d. Kendiniz olmak/birey olmak sizin için nasıl bir deneyim?
e. Cinsel kimliğinize dair kafa karışıklığı yaşadığınız olur mu?
9. Genel Değerlendirme
a. Bugün konuştuklarımız size nasıl geldi?
b. Eklemek istediğiniz herhangi bir şey var mı?
c. Sormak istediğiniz herhangi bir şey var mı?

Çalışmanın yürütülebilmesi için İstanbul Bilgi Üniversitesi Etik Kurulu'ndan 02.02.2023 tarih ve 2023-20507-017 proje numarası ile etik kurul izni alındı. Katılımcılardan yazılı ve sözlü onam alındı. Çalışmada Kişisel Verilerin Korunması Kanunu'na (2016) uyuldu.

Çalışmaya dair duyuru bir afiş hazırlanarak ilk araştırmacının sosyal medya platformlarında ve travma ile ilgili çalışan ruh sağlığı profesyonellerinin elektronik posta gruplarında paylaşıldı. Katılım kriterlerine uyan ve gönüllü olarak katılmayı kabul eden, geri dönüş yapan bireylere araştırma hakkında bilgilendirme yapıldı.

Elektronik posta yoluyla imzalı bilgilendirilmiş onamları alınan ve sosyo-demografik formu dolduran kişiler ile görüşmeler planlandı. Görüşmelerden bir gün önce katılımcılara görüşmeye bağlanmak için gerekli bilgilerin yer aldığı hatırlatıcı bir e-posta iletildi. Katılımcılara görüşmenin herhangi bir noktasında sonlandırma ya da cevaplamak konusunda rahat hissetmedikleri soruları cevaplamama hakları hatırlatıldı. Araştırmaya katılmak üzere 14 kişi araştırmacı ile iletişime geçti. Bu kişilerden biri kaybın düşük olması, diğer üç kişi ise bireysel görüşmeye katılmak istemediğini aktardığından on kişi görüşüldü. Literatürde nitel araştırmalar için standart bir sayının olmadığı, sıklıkla 5-25 kişi ile yapılabildiği ve veriler doygunluğa ulaştığında görüşmeler sonlandırabileceği ifade edilmektedir. Bu çalışmada da veri doygunluğunu sağlandığında görüşmeler sonlandırıldı (Braun ve Clarke 2013).

Katılımcı sayısına ulaşmak ve farklı şehirlerde yaşayan bireyleri de araştırmaya dahil etmek amacı ile bireysel görüşmeler çevrim içi platform (Zoom) üzerinden gerçekleştirildi. Görüşmelerin başında, gizlilik kuralları sözlü olarak açıklandı ve sözlü onay alındıktan sonra görüşmeler video şeklinde kayıt edildi. Katılımcılara görüşmenin herhangi bir noktasında sonlandırma ya da cevaplamak konusunda rahat hissetmedikleri soruları cevaplamama hakları hatırlatıldı. Görüşmeler 25.03.2023 ile 12.05.2023 tarihleri arasında gerçekleştirildi, 42 ile 87 dakika arasında sürdü. Alınan kayıtlar analiz aşamasında kullanılmak üzere yazılı metin haline getirildi.

Görüşmeler esnasında, katılımcıların kayıptan sonraki çocuk olma deneyimlerine ilişkin soruların yer aldığı yarı-yapılandırılmış bir kılavuz kullanıldı (Şahin 2022). Öncelikli olarak hazırlanan kılavuzunun test edilmesinde iki adet pilot görüşme gerçekleştirildi. Pilot görüşmelerin ardından alınan geribildirim doğrultusunda kılavuzda herhangi bir değişiklik yapılmadı ve pilot görüşmeler çalışmaya dahil edildi. Kılavuzun son halinde dokuz temel bölüm ve 38 soru vardı (Tablo 1). Sorular genelden özele doğru derinleşecek şekilde hazırlandı (Braun ve Clarke 2013). Bu kılavuz kapsamında katılımcılara aile hayatları, büyüme süreçleri, ölen kardeş, kaybın yaşantıları üzerindeki etkileri, bireyselleşme süreçleri ve kimlik gelişimini de içeren sorular yöneltildi. Görüşmeler esnasında göze çarpan mimik, duygu ve tetikleyici noktaları takip etmek amacıyla görüşmeyi gerçekleştiren araştırmacı tarafından notlar alındı.

İstatistiksel Analiz

Bu çalışmada bireylerin kayıptan sonra dünyaya gelme deneyimlerindeki ortak yaşantıları bulmak amaçlandığından tematik analiz kullanıldı. Braun ve Clarke (2013) tarafından önerilen altı aşamalı analiz takip edildi. (1) İlk olarak görüşmeler deşifre edildi ve verilere aşına hale gelindi. İkinci aşamada, dikkat çekici veriler bir araya getirilerek ilk kodlar oluşturuldu. (2) Sonrasında, oluşturulan kodlar potansiyel temalar altında toparlanıp; temaların veri içeriği ve veri seti ile uyumluluğu kontrol edildi. (3) Bulguların geçerliliğini ve tutarlılığını arttırmak üzere iki araştırmacı eş zamanlı olarak kodlama ve temaları oluşturdu, ardından da karşılaştırma yaptı. (4) Ana tema ve alt temalar son haline getirildi ve araştırmada bulunan diğer araştırmacıya sunuldu. Bu aşamadan sonra, analize devam edilerek; temalar açık bir şekilde tanımlandı ve isimlendirildi. (5) Analizin son aşamasında ise kodlanan içerik kontrol edilerek raporlandırıldı. (6) Araştırmadan elde edilen bulguların katılımcıların deneyimlerini yansıtmadığını değerlendirmek üzere belirlenen temalar katılımcılarla elektronik posta aracılığı ile paylaşarak katılımcıların geribildirimlerine başvuruldu (Lincoln ve Guba 1985). Dokuz katılımcıdan ikisi temaların yaşantılarını yansıttığı yönünde dönüş sağladı.

Çalışmada veriler afet ve travma çalışmaları konusunda yüksek lisans yapan psikolog tarafından toplandı. Veriler nitel çalışma konusunda eğitimi ve deneyimi olan akademisyen, ruh sağlığı ve psikiyatri hemşiresi ile verileri toplayan ilk araştırmacı tarafından analiz edildi. Çalışmada yer alan; ancak veri toplama ve analiz kısımlarına dahil olmayan bir diğer araştırmacıdan tüm çalışma boyunca geri bildirim alındı.

Bulgular

Araştırmaya dokuz kadın, bir erkek katıldı. Katılım gösteren bireylerin yaş ortalamaları 34,9'du. Katılımcıların dokuzu Türkiye'de, biri ise Fransa'da ikamet etmekteydi. Katılımcıların beşi aktif olarak veya hayatlarının bir döneminde psikolojik destek aldıklarını aktardı. Katılımcılardan ikisinin doğumundan önce iki kardeş kaybı yaşandığı belirlendi (Tablo 2).

Tematik Analiz

Tematik analiz sonucunda dört ana tema oluşturuldu. Ana temalar "kayıp çocuğa dair", "kayıptan sonra doğmanın yaşama etkisi", "kayıp sonrasında doğan çocuk olmak" ve "yas" olarak adlandırıldı. "Kayıp çocuğa dair" ana temasında ölen kardeş ile ilgili bilgiler, eşya ve fotoğraflar, ölüm nedeni ve şeklini öğrenme, kardeş ile ilgili imge ve fanteziler, duygular ve temas ihtiyaçları yer almaktaydı. "Kayıptan sonra doğmanın yaşama etkisi" ana

teması altında bireylerin kayıp sonrası doğmalarının hem kimlikleri hem ruhsal gelişimleri ve meslek seçimlerine etkisi ve ebeveynlerinin tutumları ile ilgili bulgular elde edildi. “Kayıp sonrasında doğan çocuk olmak” ana temasında bireylerin günah keçisi, teselli çocuk ya da armağan çocuk ile ilgili ifadeleri yer aldı (Tablo 2). Son ana tema olan “yas”ta ise, katılımcılar ebeveynlerinin yası, kendi yasları ve bu yas ile baş etme deneyimleri ile ilgili bilgiler verdiler.

	Yaş	Cinsel Kimlik	Eğitim Düzeyi	İş Tanımı	Şehir
K1	21	Kadın	Lise	Lisans öğrencisi (Psikoloji)	İstanbul
K2	38	Erkek	Lisans	Memur	Bursa
K3	47	Kadın	Doktora	Avukat	Paris
K4	35	Kadın	Yüksek Lisans	Öğretmen	İstanbul
K5	53	Kadın	Lisans	Medya kuruluşundan emekli	İstanbul
K6	22	Kadın	Lise	Lisans öğrencisi (Sosyoloji)	Ankara
K7	42	Kadın	Yüksek Lisans	Öğretmen	İstanbul
K8	24	Kadın	Lisans	Mühendis	İstanbul
K9	48	Kadın	Yüksek Lisans	Psikolojik Danışman	İstanbul
K10	19	Kadın	Lise	Lisans öğrencisi (İç Mimarlık)	Mersin

Ana Temalar	Kayıp Çocuğa Dair	Kayıptan Sonra Doğmanın Yaşama Etkisi	Kayıp Sonrasında Doğan Çocuk Olmak	Yas
Alt- Temalar	Bilgiler	Meslek Seçimi	Günah Keçisi	Ebeveynin Yası
	İmge ve İmajlar	Kimlik ve Ruhsal Duruma Etkisi	Yerini Doldurmak ve Teselli Olmak	Katılımcının Yası
	Duygular	Ebeveynlerin Tutumları	Armağan Çocuk	Yas ile Baş Etme Yolları

Kayıp Çocuğa Dair

Bu ana tema altında katılımcılar büyüme sürecinden günümüze kadar kaybettikleri kardeşlerine dair yaşantılarını ifade ettiler. Katılımcıların kaybedilen çocuğa dair çeşitli aktarımları, bilgileri, izleri, duyguları ve ritüelleri bu ana temayı oluşturdu. Katılımcılar kardeşlerine dair sahip oldukları bilgilere, bu kaybı nasıl öğrendiklerine; ölen kardeşe dair imaj, imge, hayal, fantezi, duygular ve ölen kardeşleri ile temas kurma ihtiyaçlarına anlatımlarında yer verdiler. Katılımcıların anlatımları doğrultusunda “bilgiler”, “imge ve imajlar” ve “duygular” alt temalar olarak belirlendi.

Bilgiler

Bu tema altında kaybedilen çocuğun ismi, ölen kardeşin varlığı, doğum tarihi, dış görünümü, ölüm şekli, ölüm nedeni, ölümünün öğrenilmesine, fotoğraflar ve eşyalarına dair bilgiler yer aldı. Bazı katılımcılar ölen kardeşe dair neredeyse hiç bilgi sahibi olmadıklarını, bazı katılımcılar ise kısıtlı olsa da sahip oldukları bilgileri aktardı. Ölen çocuğa ait bilgilerin yanı sıra, çeşitli materyallerin ve ölen çocuğun fotoğraflarının saklandığı belirlendi. Katılımcılardan bazıları kardeşinin saklanabilecek bir fotoğrafının, ölen kardeşe ait materyallerin saklandığı bir kutunun, eşyalarının içinde bulunduğu bir bavulun olduğunu aktardı. Bazı katılımcılar kaybedilen çocuk ile bilgilerin sıklıkla kendisi ile kıyaslamalarla ortaya çıktığını ifade eden bir katılımcı, genellikle ona olumlu atfedilen özelliklerin kendisi için olumsuz olduğunu şöyle aktardı;

“Şöyle konuşuluyordu: çok güzel bir çocukmuş gerçekten. Mesela ben çok çirkinmişim doğduğumda. Nasıl oluyorsa? Ondan sonra halamlar öyle söyler; “Ay sen çok çirkindin, nasıl seveceğiz seni derdik, çok güzelleştin.” falan diye anlatırlar. (...) Çok güzel bir çocukmuş. Yani böyle bembeyaz, böyle kilolu, şey... Öyle anlatıyorlar yani. Ben çok zayıfmışım mesela.” K5

Bazı katılımcılar nasıl ve ne zaman öğrendiklerini hatırlayamazken, bazıları bu bilgileri ebeveynleri dışında bir aile üyesinden öğrendiklerini aktardılar. Kayıp kardeşini anneannesinden öğrenen bir katılımcı öğrenme yolunu ve bu bilginin ondaki derin etkileri olduğunu; özellikle anneannesinin olumlu paylaşımları sonrası, bu bilgileri edindiğinde kendisini nasıl suçlu hissettiğini şöyle ifade etti;

“İlk öğrendiğim anı hatırlamıyorum ama ne söylediğini biliyorum, hatırlıyorum. Nasıl söylediğini tam hatırlamıyorum ama anneannem bana bir anısını anlatmıştı K ile. Çok akıllı bir çocuktü. Bir gün işte bizim olduğumuz köyde yolda giderken çalışma vardı. Bak anneanne buralara işte direkler dikecekler, o direklerin

üzerinde ışık yanacak demişti. İşte köye elektrik geleceğini o söylemişti bana falan. Üç yaşındaydı falan diye bir anısını anlatmıştı anneannem. Bu anı bende çok... Çok çok büyük bir yer etti. Çünkü şöyle bir şey... Yani o çok akıllı ve çok işte özel insanın gitmemesi gerekiyordu ve ben o zaman suçlu hissetmeye başladım kendimi. Sanki ben geldiğim için o gitmiş gibi. Ya da o gitmese ben, ben gelmesem o gitmeyecek gibi değil. Hayır. Tam tersi. Sanki onun yerini almaya çalışıyormuşum gibi, yanlış bir şey yapmışım gibi, o yaşamalıydı, ben yaşamamalıydım, ben gelmemeliydim dünyaya gibi bir şey hissettirdiğini hatırlıyorum. Ve buna da öfkelenmişim.” K3

İmge ve İmajlar

Katılımcılar ölen kardeşi düşündüklerinde zihinlerine gelen ve aileden aktarım yoluyla sahip oldukları imge ve imajları betimlediler. Bazı katılımcıların zihinlerinde kardeşe dair imaj ve imgelerinin olmadığından bahsederken, bazıları sahip oldukları imge ve imajlar bebek üzerinden olduğu gibi bazı katılımcıların yetişkin bireyler üzerinden oldu. Katılımcılardan biri ölen kardeşini düşündüğünde gözlerinin önüne bir silüet geldiğini söylerken çeşitli betimlemeler yaptı;

“Ay niyeyse anneme benzediğini düşünüyorum. Annem gibi birisi geliyor, annemin gençliği gibi. (...) Mesela hep şöyle şeyler var kafamda işte ne bileyim bilezikleri var gibi, altın bilezikleri; işte başı kapalı gibi. Ondan sonra ama hani böyle gelenekten kapalı gibi, böyle daha köylü kadın gibi onun imgesi kafamda. Belki annemle karıştırıyorumdur. Annemin gençliğiyle karışıyordur kafamda.” K5

Katılımcılardan bazıları kardeşlerini zihninde büyütmediklerini açıkladı. İki katılımcı ölen kardeşe dair sahip oldukları imge ve imajları insanüstü tabirler kullanarak ifade ettiler. Katılımcılardan biri annesinin ölen kardeşi şefaatçi, kendisinin ise melek olarak konumlandığını aktardı. Bir diğeri ise ölen kardeşi koruyucu bir melek olarak tarif etti. Katılımcıların ölen kardeşin ölmediği bir hayata ya da yaşadığı bir hayat ihtimaline dair imgeleri olduğu görüldü. Ölen kardeşin yaşama ihtimaline dair duydukları merak ve arzuyu aktarırken bazı katılımcılar, kardeşleri ölmeseydi diğer kardeşlerle arada köprü işlevi göreceği, kendilerini zorluklardan koruyacağı, iyi anlaşabilecekleri bir arkadaş olabileceği yönündeki fantezilerini de dile getirdiler. Bir katılımcı ise ölen kardeşi yaşasaydı fiziksel görünümü, ilişkileri nasıl olur diye merak ettiğini, aradaki yaş farkı az olacağından iyi anlaşacaklarına inandığını, bir diğeri hem cinsi bir kardeş ile yakın ilişki kurma ihtiyacını bir aبلaya sahip olma arzusuyla açıkladı.

Katılımcılar ölen kardeşle temas ve ilişki kurma ihtiyacını vurguladılar. Mezar ziyareti, resim yapma, helva kavurma, dua etme ve ölen kardeşin dövmesini yaptırma arzusu gibi farklı yöntem ve ritüeller ile bu ihtiyacı karşılamaya çalıştıklarını aktardılar. Bir katılımcı tanışamadığı kardeşini vücudunda taşımak istediğini şöyle ifade etti;

“Mesela küçükken hani resimlerini yapardım demiştim. İşte belki ilerde onunla ilgili bir dövme mesela istiyorum. Vücudumda taşımak istiyorum. Bundan bahsedebilirim hani. Hep böyle bir hani onun kardeşi olmak benim içimde kalan bir şey. Hiç tanışmadığım tanımadığım için hep tanışmak istediğim. Küçükken hep işte hesaplardım. Ben bu yaşındayım abim kaç yaşında olurdu, şu yaşında olurdu. Keşke hani onu tanısam, hani abim olsa. Bence güzel bir his, özel hissettiriyor. Ama aynı zamanda böyle içerde hep bir tanışmamış olmak bir ne denir? Hüznü...” K6

Duygular

Katılımcılar görüşme esnasında ölen kardeşlerine karşı hissettikleri duyguları ifade ettiler. Katılımcıların bazılarının duygularını güçlükle ifade edebildiği görüldü. Bu kaybın ve ölen çocuğun katılımcılarda farklı duygular yarattığı; katılımcıların ağırlıklı olarak üzüntü, suçluluk, eksiklik ve öfke gibi duygular deneyimlediği belirlendi. Katılımcılardan biri duyguların zamanla değiştiğini aktarırken, diğer bir katılımcı eksiklik hissini eşlik ettiğini vurguladı. Üç katılımcı kardeşlerinin ölümüne dair kendilerini suçlu hissettiklerini aktardı. Bir katılımcı ise hayatta olmanın suçluluğunu şöyle tarif etti;

“K. Abime karşı uzun yıllar dediğim gibi şey hissettim, suçluluk. Çünkü o yaşamalıydı, ben yaşamamalıydım gibi bir suçluluk hissettim. Bir ara bir sonradan sonra özlem hissetmeye başladım. Keşke hayatta olsaydı, işte beni korusaydı kollasaydı, beraber vakit geçirseydik falan diye hissettim. Daha sonra bir ara bir öfke vardı. Neden gittin, neden bu yolu seçtin falan diye, neden böyle oldu bütün bunlar diye. Şu arada sadece yani saf sevgi; ona saygı duyuyorum. Bu olana saygı duyuyorum. Herhalde bu yasin şeylerinden mi geçiliyor?” K3

Kayıptan Sonra Doğmanın Yaşama Etkisi

Bu tema altında katılımcıların görüşmeler esnasında kayıp sonrasında doğmanın yaşamlarını nasıl etkilediğine

dair paylaşımları yer almaktaydı. Katılımcıların paylaşımları sonucunda üç alt tema oluştu. Bu alt temalar: “meslek seçimi”; “kimlik ve ruhsal duruma etkisi” ve “ebeveynlik tutumları” olarak belirlendi.

Meslek Seçimi

Bu alt temayı kayıp sonrası dünyaya gelmenin bireylerin meslek seçimi üzerine etkisi oluşturdu. Katılımcıların bazıları yardım verme odaklı meslek gruplarını tercih ederken, insanı ve hayatı anlamlandırma, iyileştirme arzularının olduğunu vurguladılar. Bazı katılımcıların ise yaratma eylemi ve sanatın içe içe geçmiş olduğu meslek gruplarını seçtikleri belirlendi. Tesadüfen psikoloji bölümünü tercih eden bir katılımcı, öğrenimine devam ederken içindeki terapist olma, insanları kapsama ve güçlü olabilme arzusunu fark ettiğini; psikolojik danışman olan katılımcı meslek seçiminde farklı hayatlara dokunma güdüsünün olduğunu aktardı. Bir katılımcı ise mimarlık bölümünde lisans eğitimi almak durumunda kaldığını ancak seçme hakkı olsa psikoloji okumayı arzu ettiğini belirtti. Bir diğer katılımcı ise hukuk alanında eğitim alıp, insan hakları alanında uzmanlaştığını belirtti. İki katılımcı yaratıcılığın ön planda olduğu alanlarda lisans eğitimlerini tamamladıklarını ifade ettiler. Katılımcılar yaratma eyleminin büyüme sürecinden bu yana sırasıyla onlara eşlik eden hobi ve meslek olduğunu açıkladılar. Öğretmen olan bir katılımcı ise kendi köklerine inmek için tarih okuduğunu, daha sonra çocukların yaşamına dokunmak için öğretmenlik yaptığını belirtti.

Kimlik ve Ruhsal Duruma Etkisi

Katılımcıların kayıp sonrasında doğma deneyimi ile ilgili aktarımları; kimlik ve ruhsal durum üzerindeki etkileri bu alt temayı oluşturdu. Katılımcılar kayıptan sonra doğmanın yetersiz hissettirdiğini, ailelerinin beklentilerinin olduğunu ve ebeveynlerinden sürekli kabul görme ihtiyacı hissettiklerini aktardı. İki katılımcı hayata devam etmek üzere kullandıkları savunma mekanizmalarına dair açılımlarda bulundu. Katılımcılardan biri yaşadıklarını ve hissettiklerini hatırlamadığını aktarırdı. Bir katılımcı ise veda, ölüm, yas gibi yaşantılardan kaçındığını şöyle ifade etti;

“(...) Benim vedalar ve yaslarla ilgili böyle zorlandığım adresler orası. Mesela ben çok ağlak biriyimdir, sürekli ağlarım böyle. Gözyaşlarım hazırdır her şeye. Belki orası orayla ilgilidir diye düşünüyorum zaman zaman. Orada aktarımsal bir şey var, bir hikâye var. (...) Mesela ben onun cenaze törenine gitmedim. Anneannemi kaybettim, onun cenaze törenine gitmedim. Kayıplarla yüzleşmek o yüzden beni ürkütüyor, korkutuyor bir yandan da. (...) Kayba tahammül herhâlde ya da kendi ölüm korkumu tetikleyebilir. O yüzden mesela arkadaşlarımın cenaze ile ilgili hani annesi, babası birini kaybettiğimde oralara gitmek de ilk başta acayip zordu. Son yıllarda daha yeni yeni böyle zorunlu olursam gidiyorum, oradan da kaçıyorum yani.” K9

Katılımcılardan bazıları ise aile evinden ayrılmak ve kendi yaşamlarını kurmak konusunda deneyimledikleri ikilemleri aktardılar. Katılımcılardan biri evden ayrılamamayı konfor alanı ile ilişkilendirirken diğeri evde kalmayı ona verilen bir rol olarak gördüğünü ve evden ayrılmayı gitmek/ölmek/terk etmek olarak açıkladı. Huzur arayışı içinde olduklarını ve büyüme süreçlerinde evden ayrılma arzusunun oldukça yoğun olduğunu ifade eden katılımcılardan biri yurt dışına yerleştiğini bir diğeri ise sürekli yolda olmayı sevdiğini açıkladı. Bir kaçış olarak tanımladığı durumu şöyle aktardı;

“Ya ben R abimin üzerimde hiç pozitif etkisi olduğunu düşünmüyorum dünyaya gelmek haricinde. Açıkçası evet hiç pozitif işte söylediğim şeylerde bilmiyorum. Yolları çok seviyorum, o da belki evden kaçıp gitmek. Hani kendini yollara vurmaya diye belki dönüştürebilirim bunu. Onun haricinde hani doğayı seviyorum. Yine aslında biraz kaçmakla ilgili söylediğim şeyler. Doğaya kaçmak, açık alana kaçmak. Belki de evin içindeki o şey, yaşadığım kasvetten belki...” K2

Katılımcılardan biri intihara dair zaman zaman düşündüğünü, intiharı düşündüğünde kendi doğumundan önce ölmüş olan bir kardeşin varlığının onu alıkoyan şeylerden biri olduğunu ve haliyle de ailesine ikinci bir kayıp yaşatmaya dair duyduğu endişeye dair açılımda bulundu. Katılımcılardan bazıları ise kayıptan sonra doğmanın ruhsal durumlarına olan etkisini ifade ederken, psikoterapi desteği aldıklarını da söyledi. Kanserden kardeşini kaybeden katılımcı çeşitli fobileri ve kaygıları olduğunu ifade ederken, diğer katılımcı ise ölüm korkusunu şu şekilde ifade etti;

“Ölüm korkusu... Ben çok uzun süre panik atak ve şeyle, anksiyete ile mücadele ettim. Şimdi kontrol altında ama. Bilmiyorum onunla bir bağlantısı var mıdır? O böyle... Bir yandan da düşünüyorum hiç tanımadığım, bilmediğim ama bir yerde duran bir koruyucu melek gibi de aynı zamanda sanki. Bu kadar söyleyebileceklerim.” K5

Ebeveynlik Tutumları

Katılımcıların deneyimlediği farklı ebeveynlik tutumları bu alt temayı oluşturdu. Katılımcılardan bazıları deneyimledikleri tutarsız ve aşırı korumacı ebeveynlik tutumlarını aktardılar. Tutarsız ebeveynlik tutumları deneyimleyen katılımcılardan biri ebeveynlerinin korkutucu söylemlerinin yanı sıra babasının anlayamadığı davranışlarını ve olumsuz mesajlarını şöyle ifade etti;

“Yani babam hep psikolojik sorunları olan bir insandı. Ve evde de hep son sözü söyleyen insandı. Bir tokat atar, üzerini öpmeye çalışır. İşte gece eve gelir, sarhoş. Evde böyle bir alkol kokusu olur falan filan, böyle tiksindiğim bir kokudur benim. Ondan sonra ve şey vardı nasıl diyeyim size? Sevgisiz bir ortamdı, yani aslında herkes için sevgisiz bir ortamdı. Büyük çocuk olarak benim için daha büyük sevgisiz bir ortamdı.” K5

Katılımcılardan biri ebeveyninin korumacı tutumlar sergilediğini ancak ihtiyaç duyduğu zamanlarda bu korumacılığı sağlamadığını ifade ederken çocukken yaşadığı kafa karışıklığının farklı duygular uyandırdığını ve ilişki kurma şeklini etkilediğini açıkladı. Bir diğer katılımcı annesinin çok kaygılı olduğunu, sürekli kendisini aradığını ve bu kaygının kendisine de bulaştığını şöyle özetledi;

“Şöyle ki ölen çocuktan sonra doğmak biraz gerçekten de annemde baya bir değişim gösterdi diyeyim. Şöyle ki yani diğerlerine göre daha çok üzerime düştüğünü düşünüyorum. Sanırım onun da işte çocuğunu kaybettikten sonra biraz kaybetme korkusu var diye düşünüyorum. Yani annemle takıntılı bir ilişkimiz var. Bana karşı çok sevgiden daha çok böyle takıntılı gibi davranıyor. Mesela her saniye arar, neredesin işte ya da işte eve gel falan filan tarzı. Onun dışında onda da korkular çok. Onda baya bir korku var. Bana da yansıtıyor bunu. Ben de bir şey yaparken korku hissediyorum, gelecek kaygısı oluşturuyor.” K10

Katılımcılar ebeveynlerinin gösterdikleri bu tutumlar nedeniyle suçluluk, kaybetme korkusu, empati hissederken; ebeveynlerinin birbirlerine suçluluk ve utanç ile yaklaştıklarını aktardılar. Çocukluk deneyimlerini aktarırken ebeveynlerinin birbirlerini suçladığını düşünen bir katılımcı şunları ifade etti;

“Şöyle iki, bir duygu çok önemli oldu bizim için. Belki öbür aileler için de öyledir. Suçluluk hissetmek ve olan bitenden... Çünkü babam... Annem uzun yıllar babamı suçladı mesela. Bazen arada böyle atıyordu işte baban götürmedi gibi bir şey söylemişti bir kere bana ama gerçekten babamla ilişkisinde çok büyük bir şey vardı, yani onu suçluyor ve cezalandırmak istiyor. Bu bize de sirayet etti. Sürekli beni bazı şeyler için cezalandırmak istiyormuş gibi hareket etti. Yani bütün hayatım boyunca bize, bana aktardığı duygu böyle bir şeydi. Suç ve ceza ve cezalandırmak. Yani evet tutulmamış yasın şeyi... Bu.” K3

Kayıp Sonrasında Doğan Çocuk Olmak

Bu ana temayı kayıp sonrasında doğan katılımcıların, çocuk olarak varlıklarını anlamlandırma biçimleri oluşturdu. Katılımcıların bu tema altında doğma, hayatta olma nedenlerini ve sonuçlarını sorguladıkları görüldü. Bazı katılımcıların kayıp sonrasında doğmaya dair algısının olumlu, bazılarının ise kayıp sonrasında doğmaya dair olumsuz algı ve deneyimlerinin olduğu saptandı. Bu doğrultuda üç alt tema belirlendi. Bu alt temalar “günah keçisi”, “yerini doldurmak ve teselli olmak” ve “armağan çocuk” tur.

Günah Keçisi

Kayıp sonrasında doğan çocuk olma ana temasının ilk alt teması günah keçisi olmak olarak belirlendi. Katılımcılardan biri kayıp sonrasında hayata gelmeyi günah keçisi olmak ile tarif etti. Ebeveynleri tarafından suçlandığını ve olumsuz söylemlere maruz kaldığını aktaran kişi bu durumun onu derinden etkilediğini şu şekilde ifade etti;

“Ya ben her zaman çok beğenilen ve sevilen bir çocuktum mesela. Gençliğimde de öyle. Mesela komşular filan çok severdi beni. Çok iyi bir çocuktum çünkü. Ondan sonra ama şey anneyle, babanın da günah keçisi gibiydim bir yandan da. Mesela komşular şey derdi ay B. de ne kadar tatlı bir kız, annemin şey dediğini hatırlıyorum mesela yok ya o kadar da değil filan, işte evde de bilmem ne yapıyor, siz onu bilmezsiniz evde falan filan. Böyle şeyler. Ben çok geceler ağladığımı bilirim, Allah'ım bir an önce bu evden kurtulayım diye dualar ettiğimi, yalvardığımı...” K5

Yerini Doldurmak ve Teselli Olmak

İkinci alt tema olarak yerini doldurmak ve teselli olmak altında katılımcılar, doğma ve hayatta olma nedenlerini bir teselli olarak gördükleri ve ölen kardeşin yokluğunu doldurmak üzere hayata getirildiklerine dair açılımda bulundular. Katılımcılardan biri ölen kardeşinin hemen ardından doğmuş olmasının özellikle annesi üzerinde yatıştırıcı bir anlamı olduğunu şu şekilde aktardı;

“Ben doğduğumda ailemin nasıl bir hayatı varmış? Yani bu soruyu çok sormadım açıkçası onlara. Ama şey hani, annem şey der “O yıl benim için çok kötü başlamıştı, ama çok güzel bitti.” der. Çünkü yılın başında şey abim vefat ediyor. Yılın sonunda da ben doğuyorum. O yüzden yani hani birazcık tabi annemin üzgün, üzgün hali tabi ki ama bir yandan hani ben biraz da teselli olmuşumdur belki onlar için. (...) Bence böyle bir şeyin yerini doldurma. Mesela bir boşluk oluşuyor ve o boşluğu doldurmak için ben doğmuşum gibi bir his hani. Teselli denir mi? Bilmiyorum belki o tarz bir şey olabilir.” K6

Bir katılımcı teyzesinin annesine önerisi üzerine dünyaya geldiğini, ebeveynlerin kayıp sonrası kendisi ile oyalandıklarını ifade ederken, bu deneyimin duygusal yükünün ağır olduğunu ifade etti ve kendini “eşantiyon çocuk” olarak sıfatlandığını şu şekilde ifade etti;

“Kaybın ardından dünyaya gelmek işte dediğim gibi, çocukken çok umursamıyor insan. Sonra yaşadıklarını ölçüp biçince, geriye bakıp yaşamadıklarını tartınca, aslında biraz şey oluyor, dokunuyor insana. Bir yandan kendi varlığını yok saymaya çalışmak gibi oluyor. Hani teyzem niye öyle dedi, niye hemen beni yaptılar falan diye düşündüm. Ama olmasam bir hiç olacak. Olmayacaktım öyle de durum var. (...) Nasıl baş etmişler? Yani herhalde benimle oyalandılar diye düşünüyorum. Ben kendime şey diyorum, eşim deme diyor aslında, ama eşantiyon çocuk diyorum ben kendime lakap olarak. Çok sonra bulduğum bir lakap bu benim.” K2

Armağan Çocuk

Bu ana tema altında bazı katılımcılar, kayıp sonrasında dünyaya gelmeyi olumlu şekilde deneyimlediklerini, ebeveynleri tarafından kıymetli olduklarını ve hayatlarının şansı olarak nitelendirildiklerini ifade ettiler. Katılımcılardan biri kardeşleri arasında ön planda olduğunu ve annesinin en kıymetlisi olarak konumlandırıldığını, bu nedenle de annesini de hiç üzmediğini şu şekilde ifade etti;

“Her zaman en kıymetlim de sensin der” ama tabi ki herkes için ayrı kıymeti vardır. Ben onu hayatım boyunca hiç üzdüğümü hatırlamam, sesimi yükselttiğimi hiç hatırlamam. (...) Tabi ki hani diğerlerini de çok seviyordur ama böyle bana ekstra bir tık daha düşkün yani. Belli eder bunu, söyler. (...) Hatta bizimkiler de der annemin en kıymetlisi falan gibisinden. Hani ben onu buna bağlıyorum işte çünkü ben annemi hiçbir şekilde, hiçbir zaman hani şey yapmadım yani üzmedim.” K4

Kayıptan sonra dünyaya gelmeyi olumlu şekilde deneyimleyen bir başka katılımcı ise ebeveynlerinin kendisini bir şans olarak tabir ettiğini ve davranışlarının da bu sıfatlandırma ile paralel olduğunu şöyle dile getirdi;

“Mesela annem beni bazen severken sen “benim en büyük şansımın”, işte “sen sonrasında gelen gerçek güzel” şeyler, sıfatlar kullanır. Annemlerin beni bu şekilde konumlandırıyor olması da güzel, tam tersi de düşünebilirdi. Çok daha olumsuz görebilirdi, küsebilirdi falan ama onun tam zıttı olarak belki bir daha umut gördü, böyle kendini adayacak bir evlat daha buldu. Ne güzel yani. Bunun artılarını eksilerini çok gördüm aslında. Hani o kayıptan kaynaklı mıdır yoksa başka bir şey midir?” K8

Yas

Bu ana tema altında katılımcıların hem kendileri hem de ebeveynleri ile ilişkili yas yaşantılarına, gözlemlerine ve algılarına yer verildi. Yas ile ilişkili üç alt tema belirlendi. Bu alt temalar “ebeveynin yası”, “katılımcının yası” ve “yas ile baş etme yolları”dır.

Ebeveynin Yası

Bu alt temayı ebeveynin yas tepkileri oluşturdu. Katılımcılar ebeveynlerinin gözlemleyebildikleri yas tepkilerini aktardılar. Bazı katılımcılar bu kaybın yaşandığı döneme dair güvenilir bilgiye sahip olmadıklarını, bazıları ise bu yas tepkilerini kendileri üzerinde yarattığı etkileri anlatırken, bazı katılımcılar ise ebeveynlerinin, özellikle de babalarının yas tutamadıklarını ifade etti.

Ebeveynlerinin yasına tanıklık eden bir katılımcı da ebeveynlerin düğün gibi törenlere katılmadığını ifade etti. Ayrıca maruz kaldığı duygusal yükü bir anısı ile açıkladı. Büyüme süreçlerinde ölen kardeşinin kıyafetlerini kardeşleri ile sırayla giydiklerini ve zihninde beliren bir ütü sahnesini aktarırken bunun günümüze taşıdığı en büyük travması olduğunu, annesinin ölen çocuğun kıyafetlerini ütülerken ağıtlar yaktığını şöyle ifade etti;

“Saçı var evde. Bir tutam saç var. Ben, bütün kıyafetlerini ben giydim, A Hanım o da zaten büyük bir sıkıntı değil mi? Annem her ütüde ağlıyordu. Yani ben bunu bizim psikologumuza da anlatım. Mesela benim geçmişe dair en eski annemle ilgili anıya gittiğimde hep ütü görseli şey, gözüme çarpıyor. Ağıt yakarak ütü yapıyor: işte oğlumun kıyafetleriydi bu bilmem ne. Böyle gözyaşlarıyla. Ben de o da beni ağlarken görmesin diye şey

yapıyordum başka bir odaya kaçırıyordum mesela. Öyle şeyler oluyordu. (...) Evet sırayla hepimiz giydik. Sadece ben değil, N abim de giydi, ben de giydim. O şekilde büyüdük yani.” K2

Bazı katılımcılar ebeveynlerinin yas ile yüzleşmediğini, ölen kardeş ile ilgili evde hiç konuşulmadığını, yok sayıldığını, ölümü inkâr etmenin ve ölümlle yüzleşmemenin hayatta olan çocukları olumsuz yönde etkilediğini ifade etti. Katılımcılardan biri ölen kardeşinin mezarının yerini bilmediğini, daha önce ailesi tarafından ziyaret edildiğine şahit olmadığını ifade ederken aynı zamanda ebeveynlerinin bu kardeşi anmak amacı ile herhangi bir ritüel gerçekleştirmediğini de aktardı. Katılımcılar ebeveynlerinin yaşadıkları bu yas nedeniyle ebeveynlerinden yeterli bakım ve ilgiyi alamadıklarını ifade ederken büyüme sürecinde deneyimledikleri zorlanmalara da değindiler;

“Hissettiriyor. Çok şeyler hissettiriyor. Yani dediğim gibi önce suçluluk, sonra işte öfke ama sonra tabii bir kabulleniş ve hayatın böyle oluşu. Biraz şey hissetti büyük bir... Kendimi çok yalnız hissettiğim için ben hep, böyle annemle babam işte baya bir dalgın oldukları için kendimi yalnız hissettim ve birazcık şaysız hissettim; yol gösterilmemiş hissettiğim için sanki böyle bir o bana bunu yapabiliirdi ama yapamadı, yapmadı. Böyle bir kayıp. Sanki ben bir şey kaybetmişim gibi hissettim. Annem babam değil de ben.” K3

Katılımcılardan bazıları ebeveynlerinin kaybedilen çocuğun doğum ya da ölüm yıl dönümlerinde, yıl dönümü etkisi yaşadıklarını aktardı. Yıl dönümü etkisinin duygu durumunda değişim, sosyal medya üzerinde yazılı paylaşımlar, blog yazımı ve helva kavurma gibi kaybı anma şeklinde deneyimlendiğini görüldü. Katılımcılardan bazıları ise kayıp ve yasın aile içerisindeki rolleri de etkilediğini, karmaşa deneyimlediklerini dile getirdi. İki katılımcı bakım veren rolüne üstlenmek durumunda kaldığını aktarırken, bir katılımcı bakım veren rolünü üstlenmemek üzere gösterdiği mücadeleyi açıkladı. Bir başka katılımcı ise ebeveynlik rolünü ablasının üstlendiğini ve kendisinin bakımıyla ablasının ilgilendiğini belirtti. Büyüme sürecinde ebeveynlerinin kayıpla yüzleşmemelerinin farklı sonuçlar doğurduğunu açıklayan katılımcı annesinin depresif duygu durumunu babasının ise bağımlı kişiliğini şu şekilde aktardı;

“İkisi de bununla yüzleşmediği için en çok bana şeyi oldu bence, bunun zararı oldu. Babam işte çünkü bağımlılık, bağımlı bir kişilik oldu. Annem uzun süre depresyondaydı, çok uzun yıllar depresyon ilaçlarıyla yaşadı. Ve ben gereken şeyi alamadım ailemden ilgi ve bakım alamadım. Ama tabii tam tersi gibi gözükürken olay yani çok bize işte sizin için boşanmıyoruz, ondan sonra sizi iyi yetiştirmek için bunları yapıyoruz, her şeyi yapıyoruz gibi dışarıdan çok bize böyle bağlı ve adanmış gözükükleri halde tam tersiydi durum gerçeklikte. Böyle “varlık içinde yokluk çekmek” diye bir laf vardır ya, öyle bir şeydi.” K3

Katılımcının Yası

Bu alt temayı katılımcıların yas tepkileri oluşturdu. Katılımcılar bu kayba dair deneyimledikleri süreçlere ve duygulara görüşmeler sırasında yer verdiler. Bir katılımcı ölen ablasına dair kendi içerisinde yas duyguları deneyimlediğini ifade ederken, diğer bir katılımcı ölen ablalarının mezarlığını ziyaret ettiğini ve bunun kendisine iyi hissettirdiğini ifade etti. Bazı katılımcılar yasın anne karnında kendilerine aktarıldığını düşündüklerine dair ifadeler kullandılar. Bir diğer katılımcı deneyimlediği durumu acıyı damardan almak olarak betimledi.

“Evet, işte onu söyleyebilirim. Şöyle ki aslında ben annemin hamileyken bazı duygularının bana geçtiğini düşünüyorum. Gerçekten onu hissediyorum yani. Şöyle ki annem mesela bana hamileyken işte hüzünlüymüş, biraz melankolikmiş ya da işte hüzünlü şarkılar çaldığında falan duygusal hissedermiş. Şu anda da o ruh hali var açıkçası. Yani çoğu zaman biraz şey, kötü hissediyorum diyeyim ya da iç huzurum yok demem daha doğru. Şu anda işte bunun üzerine şey yapıyoruz, çalışıyoruz psikoloğumla da. İşte... Nasıl başka söyleyeyim? Kardeşim kanserden dolayı vefat etti. Birkaç sene sonra da annem kanser geçirdi. Onun dışında benim de kanser fobilerim var. Ben de etkilendim diyelim...” K10

Baş Etme Yolları

Görüşmeler esnasında bu kayıp ile başa çıkmak üzere ebeveynlerin ve katılımcıların farklı baş etme yöntemlerine başvurdukları görüldü. Ebeveynin yas ile baş etme yöntemlerinin alkol kullanımı, dine inanmama, batıl inançlar, siyaset ile ilgilenme, yeni bir çocuk dünyaya getirmek olduğu ifade edilirken; katılımcıların yasın etkileri ile başa çıkmak üzere ebeveynleri ile aralarına mesafe koydukları ve sosyal destek ağlarının varlığı olduğu görüldü. Katılımcılardan biri ebeveynlerinin yas ile baş etme üzere yeni bir çocuk dünyaya getirdiklerini açıkladı.

Kayıbın hemen ardından doğan bir katılımcı ebeveynlerinin ölüm karşısındaki endişelerini kontrol etmek amacıyla kendisine farklı bir isim koyduklarını belirtti. Katılımcılardan biri kardeşler arasında kurulan bağın hem kendileri için koruyucu bir işlevi olduğunu hem de aileyi tekrardan bir araya getirdiğini açıkladı. Katılımcılardan bazıları gerçeklerden kaçarak, duymayarak, uzunca bir süre bu kayba dair ebeveynlerine soru sormayarak, bu konuyu deşmediklerini ve deşmeye dair duydukları korkuyu ifade etti. Bazı katılımcılar ise

ebeveynleri ile kayba dair konuşmamak üzere sözsüz bir anlaşma yaptıklarını belirtti. Yoğun kaygı ve korkuları olan bir anneye sahip olan katılımcı ebeveyninin kaybetme korkusuyla baş edebilmek amacıyla ilişkisine mesafe koyduğunu şu şekilde açıkladı;

“Çünkü annesine benziyor... Annem annesine benziyor. Ben de şöyle bir şey düşündüm, o annesine benziyor. Ben de çok vakit geçiriyorum. Ben de etkilendiğimi... Onun mesela şeylerini kendimde hissettiğimi görünce biraz daha uzak kalmak istedim. Yani kabullenmek istemedim. Mesela bazı beynimde kodlamalar var. Mesela H şey diyordu sen tam bir annem kızısın falan filan diyordu mesela. Bu tarz şeyler beni etkilediğini fark ettim. Ya bunlara inanmaya başladım bir süre sonra, sonra kabullenmedim. Daha çok kendimi geri çektim. (...) Aslında onun çözmesi gereken problemler var ama o çözmeye yanaşmadığı için ben çekiyorum bunun acısını. Yani şu anda da mesela çözüm olarak biraz daha uzak durmayı deniyorum. Ablamlarda kalıyorum mesela şu anda çok. Her saniye beraber olunca etkileniyorum çünkü bazı şeyleri enjekte ediyor beynime.” K10

Tartışma

Bu çalışma ile kayıp sonrasında dünyaya gelen bireylerin özgün deneyimlerini araştırmak amaçlandı. Literatür ile tutarlı şekilde katılımcıların ölen çocuğa dair sahip oldukları bilgi miktarının çeşitlilik gösterdiği, sahip oldukları bilgilerin ise öncelikli olarak aile bireylerinin aktarımlarına dayandığı görüldü. Önceki araştırmalar kayıp sonrasında doğan çocukların ölen kardeşi sıklıkla idealize ettiğini aktarmaktadır. Ölen kardeş yaşasaydı hayatlarındaki bir boşluğu dolduracağı, yardımcı, sırdaş veyahut arkadaş olarak hayatlarına dokunacağı yönündeki fantezilere eğilimli olduklarını aktaran araştırmalarla paralel olarak (Leon 1986, Reid 1992), bu araştırmaya dahil olan katılımcıların ölen kardeşlerine dair zihinsel imgelere sahip oldukları görüldü. Katılımcılar ölen kardeşin hayatta olması durumunda aile içerisinde bir köprü işlevi göreceği, kendilerini zorluklardan koruyacağı, iyi anlaşabilecekleri bir arkadaş olabileceği yönündeki fantezilerini betimlediler.

Ölen çocuğun ardından çocuk sahibi olmaya hazır olmayan ebeveynler kayıp çocuğu idealize ederek, yeni doğan çocuğu yetiştirmeye çalışırlar. Aile çocuğun kimlik oluşturmaya fırsat tanımadan ölen çocuk gibi olmasını beklerler. Bu durum bireyde öfke ve suçluluğa neden olmaktadır. Kayıp sonrası dünyaya gelmeyi kardeşin ölümüne bağlama ve hayatta kalanının suçluluğuna ebeveynlerin de tutumlarının eklenmesi ile çocukta suçluluk duygusu yoğun olarak ortaya çıkabilmektedir. Kayıp sonrasında doğan çocuğun sürekli olarak karşılaştırmalara maruz kalmasının suçluluk duygusunu daha da alevlendirdiği ve öfkeye yol açtığı vurgulanmaktadır (Cain ve Cain 1964). Bu çalışmada da ölen çocuk ile kıyaslamalara maruz kalma durumu katılımcılar tarafından rekabet olarak ifade edilmekten ziyade yetersizlik ve öfkeyi besleyen bir durum olarak ifade edilmektedir.

Kayıp sonrasında dünyaya gelmenin kişinin yaşamını farklı şekillerde etkilediği gözlenmiştir. Kayıptan sonraki çocuklar üzerine yapılan sınırlı araştırmalar, bu bireylerin bakım verme odaklı meslek gruplarını tercih ettiklerini vurgulamaktadır (Leon 1986). Bu araştırmada da katılımcıların çoğunluğunun bakım verme odaklı meslek gruplarına sahip oldukları görülmüştür. Bu çalışmaya benzer şekilde literatür kayıp sonrasında doğmaya verilen yaratıcı yanıtlara da yer vermektedir. İkame çocuk olarak nitelendirilen Vincent van Gogh'un ölüm, yeniden doğuş, ikiz olma fantezilerine ve ikame çocuk olma durumuna sanatında yer verdiği; Beethoven'ın ölen kardeşinden bir yıl kadar sonra doğduğu ve ölen kardeşinin adını taşıdığı bilinmektedir (Legg ve Sherick 1976). Öte yandan, Mustafa Kemal Atatürk'ün ikame çocuk olduğu ve bu duruma kurtarıcı olma düşlemi ile yanıt verdiği aktarılmaktadır (Volkan 2014). Atatürk'ün bilinçdışında annesini yastan kurtarma ve ölümsüz olma düşlemlerine sahip olduğu; bu düşlemlerin de onu vatani kurtaran konumuna getirdiği düşünülmektedir (Volkan ve Itzkowitz 2020). Atatürk örneği kadar aşikâr olmasa da bazı katılımcıların kurtarıcı olma düşlemlerini öğretmenlik mesleğini seçerek gerçekleştirdikleri düşünülmektedir.

Kayıp sonrasında dünyaya gelen çocuğun aşırı korumacı ve kısıtlayıcı tutumlara maruz kalmasının temelinde ebeveynlerin önceki çocuklarını kaybetmeleri nedeniyle hata yaptıklarını, onları koruyamadıkları düşüncesi yatabilir. Aşırı koruyucu tutumlar ise çocuğun sosyalleşmesi, bireyselleşmesi ve kimlik gelişimini olumsuz etkileyebilir (Temizel ve Hocaoglu 2023). Pantke ve Slade (2010) tarafından yürütülen çalışmada, kayıp sonrası dünyaya gelen ergenlerin daha koruyucu, kaygılı ve korumacı tutumlara maruz kaldıkları belirlenmiştir. Bu araştırma kapsamında katılımcıların evden ayrılma arzusu deneyimledikleri, bu durumu evden kaçmak ve özgürleşmek ile bağdaştırdığı gözlemlenirken, katılımcıların bireyselleşme arzusu içerisinde oldukları düşünülmektedir. Bazı katılımcıların ise evden ayrılma hususunda yoğun kaygı ve korkulara sahip olduğu gözlenmiştir.

Katılımcılar kayıp sonrasında doğan çocuk olmayı günah keçisi, teselli olmak, yerini doldurmak ve armağan çocuk olmak olarak tanımladılar. Vollman (2014) tarafından yapılan araştırmada katılımcıların bir kısmı ölen çocuğun yerini doldurma konusunda yetersiz hissettiklerini, ölen kardeş ile karşılaştırmalara maruz kaldıklarını ifade

ederken, katılımcıların diğer kısmı ise sevgi ve ilgi ile ödüllendirildiklerini, ebeveynlerinin odağı olduklarını ifade etmiştir. Vollman (2014) bu iki grup katılımcıyı yetersiz ikame çocuk ve armağan çocuk olarak adlandırmıştır. Bu bulgular ile mevcut çalışmada temaların adlandırmaları farklılık gösterse dahi katılımcıların bireysel deneyimleri benzerlik göstermektedir.

Katılımcıların ailelerinin kayıp sonrasında farklı süreçlerden geçtiği ve bu kayıpla başa çıkmak üzere çeşitli ritüellere başvurduğu görüldü. Katılımcıların bazıları büyüme süreçlerinde ebeveynleri tarafından kayıp çocuğun ölüm ve doğum günlerinde helva kavurmak, mezar ziyareti ve dua etmek gibi yas ritüellerinin gerçekleştirildiğini, ölen çocuğu sıklıkla andıklarını ifade ederken bazı katılımcılar ölen çocukla ilgili anılarının olmadığını aktardılar. Bu durum var olan kültürel normların yasın deneyimlenme ve ifade edilme şekillerini etkilediğini göstermektedir (Martin ve Doka 2000). Ebeveynler tarafından kaybın ardından gebe kalmanın bir baş etme yöntemi olarak tercih edilebildiği görülmektedir (Powell 1995). Ancak bu yöntemin hem ebeveyn hem de çocuk üzerinde olumsuz sonuçları olduğu bildirilmektedir (Temizel ve Hocaoglu 2023).

Kayıp sonrasında dünyaya gelen çocukların ebeveynlerin uzamış, çözümlenmemiş yaşları nedeniyle bağlanma ilişkisinde aksamalar yaşadığı vurgulanmaktadır (Vollman 2014). Ebeveynler dünyaya gelen çocuğun da kaybedilme ihtimalini düşünebilir ve bu durum bağlanmayı olumsuz etkileyebilir. Katılımcıların birçoğu deneyimledikleri tutarsız ebeveynlik tutumlarını ve ebeveynlerinin öngörülmezliğini aktardı. Tekrardan bir çocuk kaybı yaşama ihtimalinin ebeveynleri duygusal bağ kurmadan geri tuttuğu düşünülmeyle beraber bu durumun çocuk üzerinde derin etkileri olduğu fark edildi. Öte yandan ebeveynlerin özellikle de annenin ölen çocuğun üzüntüsü, öfkesi ve yetersizlik duyguları ile baş etmesi için çocuk yapması ya da çocuktan teselli umması, aslında rol değişimi ile açıklanmaktadır (Temizel ve Hocaoglu 2023). Bu durum ebeveynleşme olarak tanımlanmaktadır (Van Parys ve ark. 2014). Katılımcıların bir kısmı ebeveynlerinin bu rolü üstlenmemesinden ötürü ebeveynleştiklerini ve hatta sonradan doğan kardeşlerine karşı bakım veren rolünü üstlenmek durumunda kaldıklarını ifade ettiler. Bir katılımcı ise bu kaybın ardından ablasının ebeveynleştiğini ve anne rolünü üstlenmek durumunda kaldığını aktardı. Bu durumun doğum sırası ile ilişkili olduğu, doğum sırasının kardeşler arasındaki rol farklılıklarına sebebiyet verdiği düşünülmektedir (Mendelson ve Gottlieb 1994). Rol değişikliği yaşayan çocukların yeterli bakım almaması gelecek yıllarda bireyin ruhsal belirtiler yaşamasına neden olabilir. Nitekim bu çalışmaya katılan katılımcılardan birçoğu yetişkinlik döneminde psikoterapi almaktadır. Bu ise bu konudaki farkındalıklarının yüksek olduğunu gösterebilir.

Ebeveynler tarafından deneyimlenen komplike yas bir nesilden diğer nesile aktarılabilir. Katılımcıların bazıları yasın kendilerine anne karnında aktarıldığını ifade ederken, diğer katılımcıların da bu kaybı kendileri yaşamışçasına kederlendiği görüldü. Araştırmalar, kaybın etkilerini nesiller arası aktarım ile miras alan çocukların bu durumun üstesinde gelmek ve yaşam öykülerine entegre etmek üzere girişimleri olduğunu; fotoğraflar, hikayeler ve mektuplar aracılığı ile birincil olarak deneyimlemedikleri geçmişi bir araya getirme ve anlamlandırma çabalarını gözlemlemiştir (Schwab 2009). Kaybı anlamlandırma girişimleri kayıp sonrasında doğan çocuk için iyileştirici bir faktör olmakta birlikte bu anlamlandırma çabasının mantıklı ve gerekli bir tepki olduğu düşünülmektedir (Vollman 2014).

Katılımcıların aktarımları doğrultusundan baba figürünün yas deneyimine ilişkin bilgilerin oldukça sınırlı olduğu ve babayla kurulan ilişkinin oldukça az olduğu görülmüştür. Birçok kültürde babalar unutulmuş veya gölge ebeveynler olarak nitelendirilmektedir (LaRossa 1997). Bu çalışmada da katılımcıların babaları ile kurdukları ilişkinin sınırlı olduğu, babalarına dair bilgi sahibi olmadıkları saptandı. Literatürde de babaların yaşlarını inkâr etme veyahut bu yası gizlice tutma eğiliminde olduklarını yer almaktadır (Aho ve ark. 2006). Katılımcıların aktarımları literatürle paralellik göstermektedir. Ayrıca literatürde çocuk kaybının ardından baba rolündeki bireylerin yastan ve acıdan kaçınma amacı ile aşırı veya artan alkol ve madde tüketiminde buldukları bilgisi yer almaktadır (Aho ve ark. 2006). Kayıp sonrasında ebeveynlerinin alkol tüketimine başladığını aktaran bazı katılımcılar bu durumun büyüme süreçlerinde ruhsal durumlarını derinden etkilediğini, tutarsız yaklaşımların kafa karıştırıcı olduğunu aktardılar.

Kayıp sonrasında dünya gelmenin ruhsal durum ve kimlik gelişimi üzerindeki etkilerine dair sınırlı bilgi bulunmaktadır. Literatürde batı toplumlarında bu konuda araştırmaların olduğu, ancak ülkemizde sınırlı olduğu gözlenmiştir. Bu anlamda Türkiye'de kayıp sonrasında dünyaya gelen bireylerin deneyimlerini bütüncül bir açıdan ele almak literatüre katkı sağlamanın ötesinde psikoterapi alanında da etkisini gösterebilir. Bu çalışmaya 19-53 yaşları arasındaki yetişkinler katılmıştır. Bu bireylerin yaşam deneyimleri ve farkındalıkları çeşitlilik gösterebilir. Bu nedenle bu çalışmada veri çeşitliliğinin sağlanabilmesinin çalışmanın güçlü yönlerinden biri olduğu düşünülmektedir.

Güçlü yönlerinin yanı sıra, bu çalışmanın bazı sınırlılıkları bulunmaktadır. Öncelikle kayıp sonrasında dünyaya gelen bireylere ulaşma süreci zorlayıcı oldu. Kayıp sonrasında doğan iki bireyden bu konuda bir görüşme

gerçekleştirmenin zorlayıcı bir deneyim olacağı konusunda geri bildirim alındı ve bu kişiler araştırmaya katılım göstermediler. Araştırmanın sosyal medyadan duyurulması nedeni ile kendi psikoterapi sürecinden geçen, ruh sağlığı uzmanı ya da aday olan veyahut bu konuda farkındalık düzeyi yüksek ve ruhsal süreçlerine merakla yaklaşan bireylere ulaşıldığı düşünüldü. Yine çalışmaya katılanlarının büyük çoğunluğunun lisans ve lisansüstü mezunu olması çalışmanın bir diğer sınırlılığı olabilir.

Sonuç

Araştırma sonucunda katılımcıların kayıp çocuğa dair bilgilerin, imgelerin ve fantezilerin, ona yönelik duyguların açığa çıktığı belirlendi. Kayıp sonrasında dünyaya gelmenin bireylerin kimlik, ruhsal durum meslek seçimine etki ettiği ve olumsuz ebeveyn tutumlarına karşı karşıya kalabildiklerini göstermektedir. Çocuk kaybı olan ebeveynlerinin yas süreçlerinin izlenmesi ve yeni çocuk planlanmasına rehberlik edilmesi önerilebilir. Katılımcıların bir kısmı kaybın ardından doğmayı olumlu bir şekilde deneyimlerken, kalan kısmı ise olumsuz bir yerden deneyimlediklerini aktardı. Araştırmaya katılım gösteren katılımcıların neredeyse tamamı büyüme süreçlerinde ebeveynlerinin yasına şahitlik ettiklerini ifade etti. Bu durum çocuk kaybı deneyimleyen ebeveynler ile yas çalışması yapılmasının önemini açığa çıkarırken aynı zamanda ölen kardeşe dair yeterli aktarımda bulunulmamasının kayıp sonrasında doğan çocuklar için bir bilinmezlik durumu yarattığını da göstermektedir. Kayıp sonrası doğan çocukların gelişim sürecinde psikososyal olarak desteklenmesi olası ruhsal belirtilerin önlenmesi adına önemli olabilir.

Kaynaklar

- Aho AL, Tarkka M, Astedt-Kurki P, Kaunonen M (2006) Fathers' grief after the death of a child. *Issues Ment Health Nurs*, 27:647-663.
- Ainslie RC, Solyom AE (1986) The replacement of the fantasied oedipal child: A disruptive effect of sibling loss on the mother-infant relationship. *Psychoanal Psychol*, 3:257-268.
- Braun V, Clarke V (2013) *Successful Qualitative Research: A Practical Guide for Beginners*. London, Sage Publications.
- Cain AC, Cain BS (1964) On replacing a child. *J Am Acad Child Psychiatry*, 3:443-456.
- LaRossa R (1997) *The Modernization of Fatherhood: A Social and Political History*. Chicago, IL, University of Chicago Press.
- Legg C, Sherick I (1976) The replacement child- a developmental tragedy: some preliminary comments. *Child Psychiatry Hum Dev*, 7:113-126.
- Leon I G (1986) Intrapsychic and family dynamics in perinatal sibling loss. *Infant Ment Health J*, 7:200-213.
- Lincoln YS, Guba EG (1985) *Naturalistic Inquiry*. Thousand Oaks, CA, Sage Publications.
- Martin T, Doka KJ (2000) Men don't cry, women do: transcending gender stereotypes of grief. Pennsylvania, Brunner Mazel.
- Mendelson MJ, Gottlieb LN (1994) Birth order and age differences in early sibling roles. *Can J Behav Sci*, 26:385-403.
- Pantke R, Slade P (2010). Remembered parenting style and psychological well-being in young adults whose parents had experienced early child loss. *Br J Psychol*, 79:69-81.
- Powell M E (1995) Sudden infant death syndrome: The subsequent child. *Br J Soc Work*, 25:227-240.
- Reid M (1992) Joshua- life after death- the replacement child. *J Child Psychother*, 18:109-138.
- Reid M (2007). The loss of a baby and the birth of the next infant: The mother's experience. *J Child Psychother*, 33:181-201.
- Sabbadini A (1988) The replacement child. *Contemp Psychoanal*, 24:528-547.
- Schwab G (2009) Replacement children: the transgenerational transmission of traumatic loss. *Am Imago*, 66:277-310.
- Şahin D (2022) *Terapiye Başlarken*, 2nd ed. İstanbul, Pihan Yayıncılık.
- Temizel E, Hocaoğlu Ç (2023) Az bilinen bir konu "ikame çocuk". *Türkiye Klinikleri Journal of Pediatrics*, 32:71-74.
- Testoni I, Dorsa M, Iacona E, Scalici G (2020) Necronym: The effects of bearing a dead little sibling's name. *Mortality*, 26:343-360.
- Ustündağ-Budak AM (2021) Individuation for adult replacement children: ways of coming into being. *J Reprod Infant Psychol*, 39:561-562.
- Van Parys H, Bonnewyn A, Hooghe A, De Mol J, Rober P (2015) Toward understanding the child's experience in the process of parentification: young adults' reflections on growing up with a depressed parent. *J Marital Fam Ther*, 41:522-536.
- Volkan VD, Itzkowitz N (2020) *Ölümsüz Atatürk*, 3rd ed. Ankara, Pusula Yayınevi.
- Volkan VD (2014) İkame çocukların psikolojisi ve Atatürk'ün yaratıcılığının temelindeki güdülenme. In *Kardeşi Anla(t)mak* (Eds N Keskinöz-Bilen):37-52. İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Vollmann SR (2014) A legacy of loss: Stories of replacement dynamics and the subsequent child. *Omega (Westport)*, 69:219-247.
- Zeanah CH (1989) Adaptation following perinatal loss: a critical review. *J Am Acad Child Adolesc Psychiatry*, 28:467-480.

Yazarların Katkıları: Çalışmaya önemli bir bilimsel katkı sağlandığı ve makalenin hazırlanmasında veya gözden geçirilmesinde yardımcı olduğu tüm yazar(lar) tarafından beyan edilmiştir.

Danışman Değerlendirmesi: Dış bağımsız

Çıkar Çatışması: Çıkar çatışması bildirilmemiştir.

Finansal Destek: Bu çalışma için finansal destek alındığı beyan edilmemiştir.

Authors Contributions: The author(s) have declared that they have made a significant scientific contribution to the study and have assisted in the preparation or revision of the manuscript

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Conflict of Interest: No conflict of interest was declared.

Financial Disclosure: No financial support was declared for this study.